

Review papers

FAIR PLAY AS A MORAL VALUE IN THE OLYMPIC EDUCATION

Fair play in the Olympic education

ZOFIA ŻUKOWSKA¹, RYSZARD ŻUKOWSKI²

The Josef Pilsudski University of Physical Education in Warsaw, Faculty of Physical Education in Biała Podlaska, Department of Pedagogy and Psychology¹, Department of Basketball and Handball²

Mailing address: Zofia Żukowska, Faculty of Physical Education, Department of Pedagogy and Psychology, 2 Akademicka Street, 21-500 Biała Podlaska, tel.: +48 83 3428786, fax: +48 83 3428800, e-mail: zuki32@interia.pl

Abstract

The authors define the rules of fair play, as well as they differentiate fair play attitudes formally and informally. Moreover, in the article the views of young people about fair play, the value of sport and Olympism are discussed. The authors perceive in fair play the educational opportunities, understood as a kind of criterion, underlying the selection of targets and actions and the rules of behaviour of an athlete, student, teacher, coach and parents. In summary, the canon of moral duties is set out of all participants in youth sports activities. The process of the ethical duties maturation was also indicated, in which not only knowledge of moral norms is important, but also their implementation to specific behaviour acceptable in sports and life.

Key words: education, Olympism, youth, coach

Acting for many years in the Polish, European and global movement promoting fair play in sport and education of youth, we are aware of the universal and timeless values which may be brought by fair play into sport and out-of sport life of youth and entire communities.

Additional impulse to talk about this is the year 2005, when the Secretary-General of the United Nations Kofi Annan announced the International Year of Sport and Physical Education, saying that sport is a universal language. He added: "Sport – used wisely – brings people together, regardless of their ethnic and social origin, religion or economic status. When young people participate in sports or have access to physical education, they experience true joy, and they learn the principles of tolerance and teamwork". That is why the United Nations are increasingly turning to the world of sport for help in their work for peace and actions ensuring achieving of the "Millennium Development Goals" [1].

When that Year was declared, the UN Secretary-General sent a letter to all member countries, urging them to consider how sport can be incorporated in plans to improve the quality of life.

In summing up of the International Year of Sport and Physical Education, General Assembly of the United Nations adopted a new Resolution targeting Sport, i.e. "Sport as means of promoting education, health, development and peace". (Resolution 60/9, adopted on November 3, 2005). It requires all nations to promote values of sport [1, 2].

* * *

The importance of fair play in physical activity, in qualified sports, in human relationships, including family, school, work, politics, etc. increases in direct proportion to the development

of civilization. The attitude of fair play is, on one hand, the regulator of the sports, social, professional, political life, on the other, the starting point for evaluating behaviour and human attitude. Its importance increases when moral quality is assigned to it. This elevates its universal value in the whole of social life, including the sports.

In that light a special dimension is assigned to the statement of J. Borotry (the first president of the International Fair Play Committee), who in response to a question, what is fair play for him said that it is an inner discipline and lifestyle, of course, based on a system of acceptable values, including the morality.

Fair play creates the image of a humane sport as a normative model of life and in this sense it is a positive, educational instrument in the process of education through sport. Fair behaviour – it is not just a game in accordance with the rules, but also noble, honest relationship between the players.

All components of attitudes of fair play: equal opportunities, health, responsibility, respect for rules and regulations do not apply only to athletes but also to all participants in sports events, which can include promoters, coaches, doctors, journalists, spectators, etc. [3].

In the broad sense of moral attitude, fair play is also considered in the Fair Play Charter compiled in 1974 in Paris. The fair play attitudes are characterized in it as "solid and unequivocal renunciation of victory at any price". It is "(...) the attitude resulting from the moral requirements for each other, because its source is the inner conviction that the victory achieved by fraud, mistake of a judge or a large injustice of fate, is not a real victory" [4].

* * *

Fair play should be seen as a fundamental principle of the traditional sports ethics, from which the demand for pure, honest sport competition derives, following the established rules of the game. The observance of these rules does not only depend on outer forms of behaviour of competitors, but on the preferred system of moral values. Therefore, we consider the fair play attitude not only in formal terms (order of compliance with the rules of the game), but also in informal categories (internal moral postulate, decisive for the adoption of appropriate moral attitude, determined by P. de Coubertin as the "spirit of chivalry", which consists of such virtues as honour (the only absolute value), courage, loyalty, fidelity, truthfulness and justified pride. Lenk [5] draws attention to the usefulness of this distinction. We must be aware that keeping the informal name of fair play may not be in any way officially required of athletes, although in terms of their duties they themselves may feel internally committed to such a behaviour. This is therefore a specific moral choice made by participants in a sport in the name of preferred sport value system and, above all in the name of self-dignity [6].

In these terms we may consider criteria of the P. de Coubertin International Fair Play Prizes awarded (the same goes for national awards granted by the PKOl). Actions of distinguished athletes are treated as actions consistent with the dictates of conscience, an internal sense of duty, conviction of moral rightness of action (the belief that it is the only possible moral choice), justified at this time by a strong emotional motivation. But they cannot be the subject of moral claims, and "finding themselves in a situation" and making this, and no other moral choice is subject only to the will of a given person. According to this interpretation of informally understood fair play attitudes, it should be realized that they cannot be universal. And in this light fair play awards and prizes are particularly important, and their winners function in their environments as personal moral examples.

Examples of award-winning athletes support the thesis that not only formal, but rather an informal approach should differentiate "fair play" attitudes, unambiguously placing them in the categories of duty and individual moral choices. This allows for looking at the attitude of athletes acting in accordance with the spirit of fair play in the broader context of their virtues and moral values.

* * *

The addressees of moral values in sport and Olympic education are primarily young people. In various studies we asked the youth the following question – what is "fair play" for them? The results of these studies were previously published [7, 8].

Before the Olympic Games in Athens, children and adolescents from 6 primary and secondary schools placed the results of their discussion on the value of sport in the journal edited by themselves. What they think about sports, olympism and its values – taken from their internal discussions – has a special cognitive value for the subject of our considerations.

To the question "What is sport for them?" – the reflexive responses dominated. From enthusiastic emotional identification with its values, through giving it the role in human life, without personal involvement, to arguments about the value of sport and, finally, the subjective lack of acceptance. Such thinking about sports probably has its roots in personal experiences and experiences related to sport and the knowledge of its value. Characteristic for this discussion was that none of the children contested the value of sport in their lives.

According to the above generalization of the spirit of expression, some of them are quoted in this order in full:

– "Sport is for me, what ammo is for the pistol, a banana for the monkey, fat for the sumo player, excellent grade for the student"; "Sport is for me what the Vatican for the Pope,

teaching for the teacher, the prayer for the Christian, science for the ambitious. Sport means developing one's capabilities and the ability of individual or group work" (AZ).

– "Sport is a pleasure. Sport is to overcome our own weaknesses" (AW).

– "Sport is for me what a mobile phone for a man, the lard for birds, what the will is for the people. Sport is physical activity, but it is very necessary to man. There are people who live for sport. I do not belong to them, such a comparison came to my mind" (MS).

– "Sport is a way of living for many people. It is a fun spending time that is healthy for our body. By engaging in any sport we not only develop skills, fitness, or muscle mass, but also gain new friends, compete, we work on such characteristics as patience, perseverance and the pursuit of purpose, persistence, and we even learn to lose with honour. This means that sport shapes our body and mind, our character, attitudes to life, and morality. One should not win at all costs. The principle of "fair play" is always appreciated, i.e. honourable and fair play" (LF).

– "Sports for me is what the meat is for vegetarian, what the school is for students, what George Bush is to Saddam Hussein, what virus is to the PC. Sport is torture" (FL).

And what is most important for children in sports?

Analyzing all posts we generalized the results of this question in the form of the following conclusions:

1. Satisfaction and joy of creation, and ultimately success dreamt of.
2. Interaction and cooperation in the group.
3. Work, not just playing sport.
4. Rivalry and the ability to lose in sport.
5. Participation in sport and the challenges that it brings.
6. The absolute fidelity to the principle of fair play.

According to the analysis of these interesting opinions of the children, there are clear values of sport that motivate them to actively participate in it. In this example, we can talk about real learning by experiencing. This is worth to use such opportunity in education, though the children not only emotionally approach the sport. They undertook discussion: "Thinking and sport". "What thinking and sport have in common with each other is that in thinking and in sport an effort is needed" (KŚ). "Team sports require tactics, and tactics are thinking" (KN). Many students said that sport teaches foresight, thought, wit, modesty and "development". By development they understood the achievements, working on skills, courage and physical fitness. They called it all the "wisdom of the sport".

When the discussion focused on the characteristics of a good athlete, they listed such features as: perseverance, self-esteem, justice, fairness, accuracy, lack of sluggishness, moderation (also in coaching), modesty, concentration, calmness, piece of mind, and above all game with the spirit of fair play. Their idol is Adam Małysz, to whom they attribute many of these features. It is an additional example of the role models functioning in sport – carrying educational values.

When asked about the qualities of a good coach – a sport teacher – of all the statements one but very mature, confirming the opinion of children about the values of sport should be cited: "A good coach must: understand the players, practice a lot, believe in his player, remember "old years", be able to teach, be calm and patient, must be demanding, be fair, be respected by the players, share his knowledge with other coaches, learn from mistakes" (ZŻ).

Maturity of children in their thinking about sport values is amazing, and it is pedagogically inspiring.

* * *

Sports appoint two main ways to approach the human situation: rivalry (in confrontation with the other), and perfectio-

nistic (for himself through an ideal, or as development). Although fair play is undoubtedly the prospect of rivalry, perfectionism – not only physical, but general – including moral – provides a situation with specific ethical brightness. Competing, we may check not only whether we are better than the competitor, but whether we are good ourselves? Thus, the classification is subject to the suspicion that fair play is destroyed as a result of the rivalry nature of the sport game (or games in general). It all depends on what kind of game and who and how plays. Everything depends, therefore, on a man.

Values are the determinants of human kind, not only toward their own business, but also how to interpret the activities of other people. The values of fair play designate and integrate attitudes towards different people. They may be one of the objectives of education. The values of fair play can act as motivating the right moral choices in sport.

The values of fair play – taken as educational opportunity – are seen as a kind of **criterion**, underlying the choice of objectives and measures, actions and rules of conduct of the student, teacher, parent, player and coach.

According to this way of thinking, the values of fair play are the basis for evaluating the validity of the choice made and assessment of the significance of the given object and taken in contact with it activities of the sports life participant.

The concept of education based on Olympics was strongly settled in axiological terms by Coubertin. It dissociates itself from narrowing sport to instrumental (even the masterly) function, indicates the values which are carried by sport. In this light, we are primarily interested in the empirical meaning of the values of sport, which is recognized by the people. We are interested in another question: on what and on whom depend the educational values of sport? Here we distinguish two concepts: the values of sport were considered independently and educational value of sport as a product and component subjective of life. In this sense, we find them in people's attitudes, motivational processes, or personality.

To find them, one must first ask a question, who practices sport, in what conditions and atmosphere – both social and educational – this process takes place, who administers the process. Sport, such as organized by responsible educators of young people – both at school and outside school, the sport for all and for the most talented i.e. record-seeking sport, organized by different relevant institutions, and thus by the professionals – both recreational and record-seeking – is by nature neither moral nor immoral. Sport, in its essence includes ethical elements. Born and developed on the basis of sport moral ideas are so rich and socially important that they deserve analysis and reminding. Krawczyk [9] has made reconstruction of the fundamental importance of sport ethical categories, including courage, honour, fair play and enjoyment.

A man practicing sport may be the bearer of these ideas, i.e. someone that brings valuable assets to the sport, being the responsible man, of principles he learned in his family home, or from school – he brings them to sport. But the bearer of these ideas should be primarily a teacher, coach, sports trainer, physician, organizer, manager, sponsor, who are responsible not only for the development of sports, but for the harmonious multilateral development of the people practicing sport. They should follow the psycho-somatic unity of this development on the assumption that man practicing sport is a person and therefore requires a subjective, rather than instrumental treatment in this process. Participation in sports should always be a meeting of friendly people, filled with mutual respect in partnership.

Final conclusions

For play fair to provide an important moral value in the Olympic education, it is worth considering, how is the morality compared with other values. Moral values are confronted with other types of values: economics, vitality, utility, hedonic, cognitive, aesthetic, etc. [10]. This also applies to the values of Olympic sport, not only in confrontation with other values, but also with all those values that occur as a quasi-ethical, apparently turning towards some human "good" (e.g. strength and prosperity of sporting success of the state, nation, referring to e.g. patriotic feelings, community integration, etc.) and, in fact, pursuing the non-moral interests: leadership, power and fame of the individual or the community [10].

The problem of selection of the values in Olympic sports often includes areas perfectly comparable (e.g. power of fame with safety and health, truth of knowledge with practice of sports and sponsorship, etc.).

In sport also the load of technologic directedness of moral values should be limited, not to become a "utopia of intentional objectives" [10]. They should be restored as the construct of conditional judgment, which in a given situation can facilitate making of moral choice with awareness of its implications.

* * *

Maturation to the sports championship in Olympic education is directly proportional to the climate of successful social interactions occurring in this process. This is a relationship between the coach – player, coach – a group, the player – player, coach and player and the doctor, journalist, and the sponsor, coach of the national team – coach of the club, etc. All participants in this process should observe a similar set of rules in their mutual relations. We will mention here only their canon, in synthetic summary, covering of the following duties: truth, responsibility, kindness, justice, reliability, tolerance, loyalty, independence, fairness, dignity and sport liberty – the freedom of its participants.

If we agree with this understanding of active process, interactive participation in sport, with the opportunity to carry out principled ethics of sport, it is worthwhile to develop – in order to get knowledge – an analysis of the *process of shaping ethical attitudes* of youth in sport, with an indication of the effectiveness of certain *methods* of shaping them.

In the process of shaping the moral attitudes of players above moral canon of all the participants in this process is important.

The coach working in such an atmosphere of acceptance of duty in affecting the players is obliged in its maturing process to take into account the following:

1. **Moral standards** applicable in the given society in the educational processes, applying them to the sport.
2. Implementation to critical reflection on one's own behaviour (self-assessment) and of the others, which results in **moral judgments**, being the starting point of **moral choices** in sport.
3. The development of moral feelings of players in the climate of emotional ties with people who are involved in this process and the environment, sports and Fatherland.
4. The development of moral feelings of players in the climate of emotional ties with people who are involved in this process and the sports and national environment.
5. In the long term process of teaching shape the responsible moral attitudes of players, resulting in the sport fight and more – in social, occupational and family life.
6. We are aware that the effectiveness of the shaping process of the moral attitudes of players, taking into account the values of fair play will depend not only on the climate of social interaction in sports, but on the selection of specific methods in the coach work.

Literature

1. Korzeniowski R., Zdziarski M. (2005) Sports Champions – Masters of Life, or how Sport Affects Development of Societies. Stowarzyszenie Producentów i Dziennikarzy Radiowych, Warszawa – Poznań, p. 6. [in Polish]
2. Korzeniowski R., Zdziarski M. (2006) I Listen to the Masters. I Make Good Choices. Stowarzyszenie Producentów i Dziennikarzy Radiowych, Poznań. [in Polish].
3. Żukowska Z., Żukowski R. (1997) European Fair Play Congress in Warsaw. Wyd. Estrella, Warszawa. [in Polish]
4. Fair Play Card (1974) PKOl, Warszawa. [in Polish]
5. Lenk H. (1988) Toward a social philosophy of the Olympics: values, aims, reality of the modern Olympic Movement. [in]: P.J. Grahm, H. Ueberhorst, The Modern Olympics. Cornwall, N. Y. p.136.
6. Żukowska Z. (1993) The process and methods of shaping moral attitudes in sport. [in]: Z. Dziubiński (ed.) Christian Ethics of Sport. SALOS, Warszawa, p. 121. [in Polish]
7. Żukowska Z. (1989/90) Educational functions of the idea of fair play in sport of children and adolescents. „Almanach” III, PKOl-PAOl, Warszawa. [in Polish]
8. Żukowski R. (1996) Youth about the value of fair play in sport. [in]: Z. Żukowska (ed.) Fair play – Sport – Education. Warszawa, p. 156. [in Polish]
9. Krawczyk Z. (1993) Categories of ethic in sport. [in]: Z. Dziubiński (ed.) Christian ethics in sport. SALOS, Warszawa, p. 53. [in Polish]
10. Lipiec J. (2005) Ethics Club. UJ, Kraków, p. 37. [in Polish]

Submitted: January 7, 2010

Accepted: January 22, 2010

FAIR PLAY JAKO WARTOŚĆ MORALNA W EDUKACJI OLIMPIJSKIEJ

Fair play w edukacji olimpijskiej

ZOFIA ŻUKOWSKA¹, RYSZARD ŻUKOWSKI²

Akademia Wychowania Fizycznego J. Piłsudskiego w Warszawie, Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej, Zakład Pedagogiki i Psychologii¹, Zakład Koszykówki i Piłki Ręcznej²

Adres do korespondencji: Zofia Żukowska, Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego, ul. Akademicka 2, 21-500 Biała Podlaska, tel.: 83 3428786, fax: 83 3428800, e-mail: zuki32@interia.pl

Streszczenie

W artykule autorzy definiują zasady fair play oraz różnicują postawy fair play w sposób formalny i nieformalny. W dalszej części artykułu omówiono poglądy młodzieży na temat zasady fair play, wartości sportu i olimpizmu. Autorzy upatrują w zasadach fair play szansy edukacyjnej rozumianej jako pewnego rodzaju kryterium oceny, leżące u podstaw wyboru celów i środków działań oraz zasad postępowania sportowca, ucznia, nauczyciela, trenera i rodziców. W podsumowaniu określono kanon powinności moralnych wszystkich uczestników procesu aktywności sportowej młodzieży. Wskazano również na proces dojrzenia powinności etycznych, w których ważna jest nie tylko znajomość norm moralnych, ale i wdrażanie ich do określonych zachowań akceptowanych w sporcie i życiu.

Słowa kluczowe: edukacja, olimpizm, młodzież, trener

Działając od wielu lat w polskim, europejskim i światowym ruchu promującym fair play w sporcie i edukacji młodzieży, mamy świadomość uniwersalnych i ponadczasowych wartości, które wnosić może „czysta gra” w życie sportowe i pozasportowe młodzieży i całego społeczeństwa.

Dodatkowym impulsem do rozmowy na ten temat jest rok 2005, który sekretarz generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych Kofi Annan ogłosił Międzynarodowym Rokiem Sportu i Wychowania Fizycznego, mówiąc, że sport to język uniwersalny. Dodał: „Sport – mądrze wykorzystany – zbliża ludzi, niezależnie od ich pochodzenia etnicznego i społecznego, wyznawanej religii czy statusu ekonomicznego. Kiedy młodzi ludzie uczestniczą w sporcie lub mają dostęp do wychowania fizycznego, przeżywają prawdziwą radość, także wtedy gdy uczą się tolerancji i zasad pracy w zespole”. To dlatego Organizacja Narodów Zjednoczonych coraz częściej zwraca się w stronę świata sportu o pomoc w pracy na rzecz pokoju i w działaniach zapewniających osiągnięcie „Milenijnych Celów Rozwoju” [1].

Kiedy Rok ten został ogłoszony, sekretarz generalny ONZ wysłał list do wszystkich krajów członkowskich, wzywając je do rozważań, w jaki sposób sport można włączyć w plany dotyczące poprawy jakości życia.

W podsumowaniu Międzynarodowego Roku Sportu i Wychowania Fizycznego Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęło nową Rezolucję dot. Sportu: „Sport jako metoda promowania edukacji, zdrowia, rozwoju i pokoju”. (Rezolucja 60/9, przyjęta 3 listopada 2005). To zobowiązuje wszystkie narody do promocji wartości sportu [1, 2].

* * *

Znaczenie czystej gry w aktywności ruchowej, w sporcie kwalifikowanym, w stosunkach międzyludzkich, w tym w rodzinie, szkole, pracy, polityce itp. wzrasta wprost proporcjonalnie do rozwoju cywilizacji. Postawa fair play jest z jednej strony regulatorem życia sportowego, społecznego, zawodowego, politycznego; z drugiej zaś punktem wyjścia do oceny zachowania i postępowania człowieka. Znaczenie jej wzrasta

wtedy, gdy przypisujemy jej walor moralny. Podnosi to jej wymiar wartości uniwersalnej w całokształcie życia społecznego, w tym i sportowego.

W tym świetle szczególnego wymiaru nabiera wypowiedź J. Borotry (pierwszego prezydenta Międzynarodowego Komitetu Fair Play), który w odpowiedzi na pytanie, czym dla niego jest fair play stwierdził, że jest to wewnętrzna dyscyplina i styl życia, oczywiście oparty na systemie akceptowanych wartości, w tym moralnych.

Fair play kreśli obraz humanizacji sportu jako normatywnego modelu życia i w takim sensie stanowi pozytywny, edukacyjny instrument w procesie wychowania poprzez sport. Postępowanie fair – to nie tylko gra zgodna z przepisami, ale też szlachetne, uczciwe stosunki między zawodnikami.

Wszystkie komponenty postaw fair play: równość szans, zdrowie, odpowiedzialność, przestrzeganie reguł i przepisów, odnoszą się nie tylko do sportowców, ale także ogółu uczestników imprez sportowych, do których zaliczyć możemy organizatorów, trenerów, lekarzy, dziennikarzy, widzów itp. [3].

W szerokim rozumieniu postawy moralnej traktuje się również fair play w opracowanej w 1974 roku w Paryżu „Karcie Fair Play”. Postawy fair play charakteryzuje się w niej jako „stałą i jednoznaczną rezygnację ze zwycięstwa za wszelką cenę”. Jest to „(...) postawa wynikająca z wymagania moralnego wobec siebie, ponieważ jej źródłem jest wewnętrzne przekonanie, że zwycięstwo osiągnięte w wyniku oszustwa, błędu sędziego lub dużej niesprawiedliwości losu, nie stanowi prawdziwej wygranej” [4].

* * *

Fair play rozpatrywać należy jako podstawową zasadę tradycyjnej etyki sportowej, z której wynika postulat czystej, uczciwej rywalizacji sportowej, przebiegającej wg ustalonych reguł gry. O przestrzeganiu tych reguł nie decydują tylko zewnętrzne formy zachowania zawodnika, ale preferowany przez niego system wartości moralnych. Rozpatrujemy zatem postawę fair play nie tylko w kategoriach formalnych (nakaz

dotrzymywania reguł gry), ale także w kategoriach nieformalnych (wewnętrzny postulat moralny, przesądający o przyjęciu odpowiedniej postawy moralnej, określonej przez P. de Coubertina mianem „ducha rycerskości”, na który składają się takie cnoty, jak honor (jedyna wartość bezwzględna), męstwo, lojalność, wierność, prawdomówność i uzasadniona duma. Na użyteczność tego rozróżnienia zwraca uwagę Lenk [5]. Musimy mieć świadomość, że dotrzymywanie nieformalnej nazwy fair play nie może być w żaden sposób oficjalnie wymagane od sportowców, choć w kategoriach powinności oni sami mogą czuć się wewnętrznie zobowiązani do takiego właśnie postępowania. Chodzi tu zatem o określony wybór moralny dokonywany przez uczestników walki sportowej w imię preferowanego systemu wartości, a przede wszystkim w imię poczucia własnej godności [6].

W takich kategoriach możemy rozpatrywać kryteria przyznawanych Międzynarodowych Nagród Fair Play im. P. de Coubertin'a (to samo dotyczy nagród krajowych przyznawanych przez PKOl). Czyny wyróżnionych sportowców traktowane są jako działania zgodne z nakazami sumienia, wewnętrznym poczuciem obowiązku, przekonaniem o słuszności moralnej czynu (przekonanie o tym, że jest to jedyny z możliwych wyborów moralnych), uzasadnione w tym momencie silną motywacją emocjonalną. Nie mogą jednak być one przedmiotem roszczenia moralnego, a „znalezienie się w sytuacji” i dokonanie takiego, a nie innego wyboru moralnego uzależnione jest jedynie od woli danej osoby. Przy takiej interpretacji nieformalnie rozumianych postaw fair play musimy zdawać sobie sprawę, że nie mogą one być powszechne. I w tym świetle szczególnego znaczenia nabierają wyróżnienia i nagrody fair play, których zdobywcy funkcjonują w swoich środowiskach na zasadzie osobowych wzorów moralnych.

Przykłady osób nagrodzonych potwierdzają tezę, że nie tylko w sposób formalny, ale właśnie nieformalny należy różnicować postawy „fair play”, jednoznacznie sytuując je wtedy w kategoriach powinności i indywidualnych wyborów moralnych. Pozwala to spojrzeć na postawy sportowców działających zgodnie z duchem fair play w szerszym kontekście ich cnót i wartości moralnych.

* * *

Adresatami wartości moralnych w sporcie i edukacji olimpijskiej jest przede wszystkim młodzież. Zwracaliśmy się w różnych naszych badaniach do młodzieży z pytaniami – czym dla nich jest „fair play”? Wyniki tych badań były wcześniej opublikowane [7, 8].

Przed Igrzyskami Olimpijskimi w Atenach dzieci i młodzieży z 6 szkół podstawowych i średnich w redagowanym przez siebie czasopiśmie umieściły efekty swojej dyskusji na temat wartości sportu. To, co oni sądzą o sporcie, olimpiźmie i jego wartościach – zaczerpnięte z ich wewnętrznych dyskusji – posiada szczególny walor poznawczy dla przedmiotu naszych rozważań.

Na pytanie „czym jest dla nich sport?” – dominowały odpowiedzi refleksyjne. Od entuzjastycznego emocjonalnego identyfikowania się z jego wartościami, poprzez przyznanie mu roli w życiu człowieka, bez zaangażowania osobistego, po uargumentowane wartości sportu i wreszcie subiektywną jego deakceptację. Takie myślenie o sporcie ma zapewne swoje źródła w osobistych doświadczeniach i przeżyciach związanych ze sportem oraz w wiedzy na temat jego wartości. Charakterystyczne w tej dyskusji było to, że żadne z dzieci nie podważyło wartości sportu w ich życiu.

Zgodnie z powyższym uogólnieniem ducha wypowiedzi, kilka z nich przytoczono w tej kolejności in extenso:

– „Sport jest dla mnie tym, czym amunicja dla pistoletu, czym banan dla małpy, czym tłuszcz dla (zawodnika) sumo, czym ocena celująca dla ucznia”. „Sport jest dla mnie tym,

czym Watykan dla papieża, nauczanie dla nauczyciela, modlitwa dla chrześcijanina, nauka dla ambitnych. Sport to rozwijanie swoich możliwości i możliwość pracy grupowej lub indywidualnej” (AZ).

– „Sport jest przyjemnością. Sport jest przezwyciężeniem własnych słabości” (AW).

– „Sport jest dla mnie tym, czym telefon komórkowy dla człowieka, tym, czym słonina dla ptaków, tym, czym wola dla ludzi. Sport to wysiłek fizyczny, ale jest bardzo potrzebny człowiekowi. Są ludzie, którzy żyją sportem. Ja do nich nie należę, dlatego przyszedł mi do głowy takie porównanie” (MS).

– „Sport jest sposobem życia dla wielu ludzi. To przyjemne spędzanie czasu jest zdrowe dla naszego organizmu. Uprawiając jakąkolwiek dyscyplinę sportu rozwijamy nie tylko umiejętności, kondycję, czy też masę mięśniową, ale również zdobywamy nowe przyjaźnie, rywalizujemy, wyrabiamy w sobie takie cechy jak: cierpliwość, upór, dążenie do celu, wytrwałość, a nawet uczymy się przegrywać z honorem. To oznacza, że sport kształtuje nasze ciało i umysł, nasz charakter, postawy życiowe, moralność. Nie należy wygrywać za wszelką cenę. Zawsze doceniona jest zasada „fair play”, tzn. honorowa uczciwa gra” (LF).

– „Sport jest dla mnie tym, czym mięso dla vegetarianina, tym, czym szkoła dla uczniów, tym, czym George Bush dla Saddama Husajna, tym, czym wirus dla komputera. Sport to męczarnia” (FL).

A co jest dla dzieci najważniejsze w sporcie?

Analizując wszystkie wypowiedzi uogólniliśmy wyniki na to pytanie w formie następujących konstatacji:

1. Satysfakcja i radość tworzenia, a w efekcie wymarzone sukcesy.
2. Współdziałanie i współpraca w grupie.
3. Praca, a nie tylko zabawa w sport.
4. Rywalizacja i umiejętność przegrywania w sporcie.
5. Uczestnictwo w sporcie i wyzwania, które on niesie.
6. Bezwzględna wierność zasadzie fair play.

Z analizy tych interesujących wypowiedzi dzieci wynikają jednoznaczne wartości sportu, które je motywują do aktywnego w nim uczestnictwa. Na tym przykładzie możemy mówić o rzeczywistym nauczaniu przez przeżywanie. Chyba warto tę szansę w edukacji wykorzystać, choć dzieci nie tylko emocjonalnie podchodzą do sportu. Podjęły one dyskusję na temat: „Myślenie a sport”. „Myślenie i sport mają ze sobą tyle wspólnego, że w myśleniu i w sporcie potrzebny jest wysiłek” (KŚ). „Gry zespołowe potrzebują taktyki, a taktyka to myślenie” (KN). Wielu uczniów stwierdziło, że sport uczy przewidywania, myślenia, sprytu, skromności i „rozwijania”. Przez rozwijanie rozumieeli dążenie do osiągnięć, pracę nad zdolnościami, odwagą i sprawnością fizyczną. To wszystko nazwali „mądrością w sporcie”.

Kiedy dyskusja skupiła się na cechach dobrego sportowca, to wymieniano takie cechy, jak: wytrwałość, wiara w siebie, sprawiedliwość, uczciwość, celność, niesłamażarność, umiar (także w trenowaniu), skromność, skupienie, wyciszenie, spokój, a nade wszystko gra w duchu fair play. Ich idolem jest Adam Małysz, któremu wiele z tych cech przypisują. Jest to dodatkowy przykład na funkcjonowanie wzorów osobowych w sporcie – nośnych edukacyjnie.

Gdy zapytano o cechy dobrego trenera – nauczyciela sportu – to ze wszystkich wypowiedzi należy przytoczyć jedną, ale jakże dojrzałą, świadczącą o stosunku dzieci do wartości sportu: „Dobry trener to: musi rozumieć się z zawodnikami, dużo ćwiczyć, wierzyć w swojego zawodnika, pamiętać „stare lata”, umieć przekazać swoje umiejętności, być opowiadany i cierpliwym, musi być wymagający, być sprawiedliwym, być szanowany przez zawodników, wymieniać swoją wiedzę z innymi trenerami, uczyć się na błędach” (ZZ).

Dojrzałość dzieci w myśleniu o wartościach sportu zadziwia, a jednocześnie jest pedagogicznie inspirująca.

* * *

Sport wyznacza dwa główne sposoby ujęcia sytuacji człowieka: rywalizacyjny (w konfrontacji z innymi) oraz perfekcjonistyczny (w odniesieniu do samego siebie poprzez ideał lub miarę rozwojową). Choć fair play niewątpliwie należy do perspektywy rywalizacyjnej, to perfekcjonizm – nie tylko przeciw fizyczny, ale całościowy – w tym też moralny – przydaje specyficznego blasku etycznej sytuacji podmiotowej. Rywalizując, sprawdzamy zatem nie tylko to, czy jesteśmy lepsi od konkurenta, ale czy sami jesteśmy dobrzy? Tym samym klasyfikacji podlega podejrzenie, iż fair play jest niszczone w wyniku rywalizacyjnego charakteru sportowej gry (lub gry w ogóle). Wszystko zależy od tego, co to za gra oraz kto i jak w nią gra. Wszystko zależy zatem od człowieka.

Wartości są dla człowieka swoistym wyznacznikiem nie tylko kierunku własnej działalności, ale również sposobu interpretowania działalności innych ludzi. Wartości fair play wyznaczają więc i integrują postawy wobec różnych osób. Mogą stanowić jeden z celów edukacyjnych. Wartości fair play mogą spełniać funkcję motywującą do właściwych wyborów moralnych w sporcie.

Wartości fair play – traktowane jako szansa edukacyjna – rozumiemy jako pewnego rodzaju **kryterium** oceny, leżące u podstaw wyboru celów i środków, działań oraz zasad postępowania ucznia, nauczyciela, rodziców, zawodnika i trenera.

W myśl takiej drogi myślenia, wartości fair play stanowią podstawę oceny słuszności dokonanego wyboru oraz oceny znaczenia danego obiektu i podjętej w kontakcie z nim działalności przez uczestnika życia sportowego.

Koncepcję edukacyjną opartą na olimpiźmie Coubertin silnie osadził w kategoriach aksjologicznych. Odcina się od zawężenia sportu do instrumentalnych (nawet mistrzowskich) funkcji, wskazuje na wartości, których nośnikiem jest sport. W tym świetle interesuje nas przede wszystkim empiryczny sens wartości sportu, który uznany jest przez ludzi. Interesuje nas ponadto pytanie: od czego i od kogo zależą wychowawcze wartości sportu? Rozróżniamy tu dwa pojęcia: wartości sportu rozpatrywane niejako autonomicznie i wartości wychowawcze sportu jako wytwór i składnik życia podmiotowego. W tym sensie odnajdujemy je w ludzkich postawach, procesach motywacyjnych czy osobowości.

Aby je odnaleźć najpierw trzeba zadać sobie pytanie, kto sport uprawia, w jakich warunkach i klimacie – zarówno społecznym jak i wychowawczym – proces ten ma miejsce, kto tym procesem kieruje. Sport np. organizowany przez odpowiedzialnych wychowawców młodzieży – zarówno w szkole jak i poza szkołą, sport ten dla wszystkich i ten wyczynowy dla najzdolniejszych, sport organizowany przez różne instytucje do tego powołane, a więc przez profesjonalistów – i ten rekreacyjny i ten wyczynowy – nie jest z natury swej ani moralny ani niemoralny. Sport zawiera w swej istocie elementy etyczne. Zrodzone i rozwijane na gruncie sportu idee moralne są na tyle bogate i społecznie doniosłe, że zasługują na analizę i przypomnienie. Krawczyk [9] dokonuje rekonstrukcji znaczenia podstawowych kategorii etyki sportu, m.in. dzielności, honoru, fair play i przyjemności.

Nośnikiem tych idei może być człowiek uprawiający sport, który np. wnosi cenne wartości do sportu; będąc człowiekiem odpowiedzialnym, z zasadami, które np. wyniósł z domu rodzinnego, ze szkoły – wnosi je do sportu. Ale nośnikiem tych idei powinien być przede wszystkim nauczyciel, trener, instruktor sportu, lekarz, organizator, menedżer, sponsor, którzy odpowiadają nie tylko za rozwój sportowy, ale za harmonijny wielostronny rozwój osób uprawiających sport. Przyświecać im winna jedność psycho-somatyczna tego rozwoju przy założe-

niu, że człowiek uprawiający sport jest osobą, a więc wymaga podmiotowego, a nie instrumentalnego traktowania go w tym procesie. Uczestnictwo w sporcie zawsze powinno być spotkaniem życzliwych sobie osób, przepełnionych wzajemnym szacunkiem we współdziałaniu.

Refleksje końcowe

Aby fair play mogło stanowić istotną wartość moralną w edukacji olimpijskiej, warto zastanowić się, jak ma się moralność wobec innych wartości. Wartości moralne zostają poddane próbie konfrontacji z innymi rodzajami wartości: ekonomicznymi, witalnymi, użytkowymi, hedonicznymi, poznawczymi, estetycznymi etc. [10]. Dotyczy to również wartości sportu olimpijskiego w konfrontacji nie tylko z innymi wartościami, ale także z ogółem tych wartości, które występują jako niby-etyczne, pozornie zwracające się ku jakiemuś ludzkiemu „dobru” (np. siłę i pomysłowość w zakresie sukcesów sportowych państwa, narodu, z powoływaniem się np. na patriotyczne uczucia, integrację społeczności itp.), a w istocie realizując interesy pozamoralne: przewagę, potęgę i sławę danej jednostki lub zbiorowości [10].

Problem wyboru wartości w sporcie olimpijskim często obejmuje obszary doskonale nieporównywalne (np. potęgę sławy z bezpieczeństwem i zdrowiem, prawdę wiedzy z praktyką sportową i sponsoringiem itp.).

W sporcie należałoby również ograniczyć ładunek technologicznej dyrektywności wartości moralnych, aby nie stały się „utopią intencjonalnych celów” [10]. Należałoby przywrócić im konstrukt sądu warunkowego, który w określonej sytuacji może ułatwić dokonanie wyboru moralnego ze świadomością, co z niego wynika.

* * *

Dojrzewanie do mistrzostwa sportowego w edukacji olimpijskiej jest wprost proporcjonalne do klimatu udanych interakcji społecznych w tym procesie zachodzących. Chodzi tu o relacje na linii trener – zawodnik, trener – grupa, zawodnik – zawodnik, trener i zawodnik a lekarz, dziennikarz i sponsor, trener kadry – trener klubowy itp. Wszyscy uczestnicy tego procesu winni uznawać podobny zespół zasad we wzajemnych relacjach. Wymienimy tutaj tylko ich kanon w syntetycznym skrócie, obejmujący następujące powinności: prawda, odpowiedzialność, życzliwość, sprawiedliwość, rzetelność, tolerancja, lojalność, samodzielność, uczciwość, godność oraz wolność sportu – wolność jego uczestników.

Jeśli zgodzimy się z tym rozumieniem procesu aktywnego, interakcyjnego uczestnictwa w sporcie, z szansą na realizację pryncypialnych zasad etyki sportu, to warto rozwinąć nieco – w celach poznawczych – analizę samego *procesu kształtowania postaw etycznych* młodzieży uprawiającej sport, ze wskazaniem na skuteczność niektórych *metod* ich kształtowania.

W procesie kształtowania postaw moralnych zawodników ważny jest powyższy kanon powinności moralnych wszystkich uczestników tego procesu.

Trener pracujący w takim klimacie akceptacji tych powinności w oddziaływaniu na zawodnika zobowiązany jest w procesie jego dojrzewania uwzględniać:

1. **Normy moralne** obowiązujące w danym społeczeństwie w procesach edukacyjnych, odnosząc je do sportu.

2. Wdrażać do krytycznej refleksji nad postępowaniem własnym (samoocena) i innych, której efektem są **oceny moralne**, będące punktem wyjścia dokonywanych **wyborów moralnych** w sporcie.

3. Rozwijanie uczuć moralnych zawodników w klimacie więzi emocjonalnych z osobami, które w tym procesie uczestniczą i środowiskiem sportowo-ojczyznianym.

4. W długotrwałym procesie pedagogicznym kształtować odpowiedzialne postawy moralne zawodników, które zaowocują w walce sportowej i szerzej – w życiu społecznym, zawodowym i rodzinnym.

5. Mamy świadomość, że skuteczność procesu kształtowania postaw moralnych zawodników z uwzględnieniem wartości fair play zależy będzie nie tylko od klimatu interakcji społecznych w sporcie, ale od doboru określonych metod postępowania w pracy trenera.

Piśmiennictwo

1. Korzeniowski R., Zdziarski M. (2005) Mistrzowie sportu – mistrzowie życia, czyli o tym, jak sport wpływa na rozwój społeczeństw. Stowarzyszenie Producentów i Dziennikarzy Radiowych, Warszawa – Poznań, s. 6.
2. Korzeniowski R., Zdziarski M. (2006) Słucham mistrzów. Dobrze wybieram. Stowarzyszenie Producentów i Dziennikarzy Radiowych, Poznań.
3. Żukowska Z., Żukowski R. (1997) Europejski Kongres Fair Play w Warszawie. Wyd. Estrella, Warszawa.
4. Karta Fair Play (1974) PKOl, Warszawa.
5. Lenk H. (1988) Toward a social philosophy of the Olympics: values, aims, reality of the modern Olympic Movement. [w]: P.J. Grahm, H. Ueberhorst, The Modern Olympics. Cornwall, N. Y. s.136.
6. Żukowska Z. (1993) Proces i metody kształtowania postaw moralnych w sporcie. [w]: Z. Dziubiński (red.) Chrześcijańska etyka sportu. SALOS, Warszawa, s. 121.
7. Żukowska Z. (1989/90) Wychowawcze funkcje idei fair play w sporcie dzieci i młodzieży. „Almanach” III, PKOl-PAOl, Warszawa.
8. Żukowski R. (1996) Młodzież wobec wartości fair play w sporcie. [w]: Z. Żukowska (red.) Fair play – Sport – Edukacja. Warszawa, s. 156.
9. Krawczyk Z. (1993) Kategorie etyki sportu [w]: Z. Dziubiński (red.) Chrześcijańska etyka sportu. SALOS, Warszawa, s. 53.
10. Lipiec J. (2005) Koło etyczne. UJ, Kraków, s. 37.

Otrzymano: 07.01.2010

Przyjęto: 22.01.2010